

Blåenga - et glemt kult

Even Rusten og Asbjørn Risebro er snart de eneste gjenlevende som har minner fra en tid da Blåenga var bemannet vaktpost mot skogbrann; med telefonlinje 105. Vaktene på Blåenga har varslet både skogbranner og regnskuer, og en periode var stasjonen bemannet av en spåkone. For luftforsvaret har det vært varslingspost mot flyangrep også etter krigen.

Åre gamle skogbrann-vakttårn skjuler mye spennende historie som er i ferd med å gå i glemmeboka. Blåenga på Vålerstak i vest ruver 626 meter over havet. Fra denne toppen reiste skogeiere i kommunen allerede i 1900 en hytte som ble bemannet om sommeren for å oppdage skogbranner. Fra toppen er det vid utsikt mot Odalen i sør, Løten i vest, Åmot og Trysil i nord og langt inn i den svenske Klarälvdalen i øst.

Vern mot skogbrann

I gammel litteratur over «Skogbrandstatistikk for Hedemarkens amt» går det fram at den første forening mot skogbrann ble stiftet i 1864 i Stor-Elvdal. 1850-årenes flygtelige brande i nabobygdene mot nord har skræmt skogeierne til denne sammenslutning heter det i litteraturen. 41 gaardbrugere gikk sammen for at gjensidig støtte hinanden i brandtilfælde.

Utøver mot forrige århundreskifte spredte foreningstankegangen seg til store deler av landet, og fra slutten av 1890-årene er det utarbeidet brannregler og brannvaktstasjoner i de fleste herreder.

«Det almindelige forhold er at enhver eier av matrikulert jord med en mindste skuld af 1 mark skal skaffe

brandmandskap. Vaaler har sin station på Blaaengen, den ble opført i 1900 med en bekostning av 1300 kroner. Siden 1901 har en 69 aar gammel mand indehavet vagtposten til almindelig tilfredshed for skogeiere i Vaaler».

I 1924 ble det dannet et eget fond som senere ble kjent som forsikringselskapet Skogbrand. Det førte til at vaktthytene på strategiske utsiktspunkter ble erstattet av tårn. Blåenga fikk sitt trettårn i 1933. I perioden fram til 1946 ble det etablert og ombygd i alt 42 vaktstasjoner. Disse ble levert fullt ferdige med telefon kart, sikteapparater, kikkertør og lynavledere. Like etter krigen var det 18 brannvaktstasjoner fordelt over hele Hedemark

Melkeku og gris

Even Rusten (85) og Asbjørn Risebro (78), har mange minner fra Blåenga fra mellomkrigsårene og de første årene etter krigen. Pauline Furuseth og Marius Brenden er de to første brannvakterne Risebro og Rusten minnes.

– Jeg husker godt all hestetrafikken som var dit på slutten av 1920. Det var attraktivt fordi Pauline Furuseth var spåkone, forteller Rusten. Fast bemanning var det fra rundt 17. mai og fram til september, og telefonlinje var det allerede på 1920 tallet. Forbindelsen hadde linje 105 til lensmannen, minnes Rusten. I skriftlige kilder er telefonforbindelse til sentralen i Våler nevnt allerede i 1907. Men rent fysisk var det ikke enkelt å komme seg ned i bygda. Vaktmannskapet måtte base seg på selvforsyning.

– Kuer griser og annet nødvendig utstyr ble fraktet opp med hest, det tok over en time hver vei, sier Risebro. En episode jeg husker godt er fra 1939, Det året var Pernille og Otto Flaten brannvakt. Jeg var innom for å kjøpe melk. Den hygieniske standarden var ikke akkurat av beste merke. Fersk

melk fikk jeg, men den var godt blandet med fersk snørr fra Pernilles nese. Jeg sa ingenting, betalte og tømte ut melka i bekken på vei hjem, sier Asbjørn Rusten.

En annen som har minner fra Blåenga er Østflendingens gamle redaktør Andreas Hagen. Hans far var brannvakt sommenen 1941. – Jeg husker jeg måtte hjelpe til å frakte en smågris dit i ryggsekk, sier Hagen. Han forteller at Blåenga var et attraktivt utfartssted under krigen uten at tyskerne reagerte på det. Fra nyere tid har vi hørt at barna i Våler ikke fikk sin første is før snøen på Blåenga hadde gått, i enkelte år ble det ingen is til 17. mai skal vi tro den historien.

Fly og regnbyger

I skogbruksmuseets arkiver i Elverum finnes mye stoff om Blåenga som er ukjent for folk flest i distriktet. Blant annet har Harald Braskerud fått et brev fra professor Bjerknæs ved Meteorologisk institutt, datert 23. juni 1934 der det anmodes om at vaktmannen i år som i fjor varsler om regnskuer. Noen resultater er ikke å finne i arkivet.

17. juni 1937 kommer et nytt brev til skogbrannsjefen. Det er skrevet på skogbrannforsikringselskapet brevpapir og gjelder en anmodning fra luftvernregimentet som ber om å få bruke Blåenga med tilhørende telefonlinje. Risebro og Rusten forteller at luftforsvaret hadde nøytralitetsvakt på Blåenga da krigen kom i 1940. De to som sto vakt der med sine krager, ble så redde at de kastet sine våpen og flyktet da et fly fra bombingene av Elverum kom i retur lavt over tretoppene, forteller Rusten og Risebro. De husker dessuten at det kom høyere offiserer utenfra like etter krigen under en forsvarsøvelse da det ble fraktet peileutstyr for fly til Blåenga, men hva som var formålet med øvelsen vet vi ikke, sier Rusten og

Risebro. Det var Johan Schei som var forsvarers kontaktmann under øvelsen, legger Risebro til. Fra korrespondansen under okkupasjonsårene går det fram at vakt mot skogbrann var noe de tyske okkupantene aksepterte. I 1943 skjedde det en omlegging av telefonlinjen, noe som kostet 834 kroner. I 1944 ble det utført reparasjonsarbeid på vaktstua, men brannsjef Kåre Urdal får brev fra departementet om at den saken kan ikke innvilges på grunn av materialmangel. Urdal svarer at han skal få i stand et oppgjør med Våaler Skurlag som allerede har levert materialene.

Vern mot luftskip

Under første verdenskrig begynte forsvaret å interessere seg for skogbrukets organisering av skogbrannvakt-systemet. Det startet da en Zeppelin – et luftskip – havarte på Jæren. Allerede da var det kjent at disse ble brukt til å frakte bomber og sprengstoff. I vårt distrikt ble det opprettet to sentraler som skulle ta hånd om meldingene fra de bemannede brannvakttårnene; en i Elverum og en i Kongsvinger. Til Vardetorget i Kongsvinger var det telefonlinje allerede i 1903. Svakheten med opplegget var tregheit i rikstelefonsystemet. En episode fra 1939 da et tysk fly ble varslet på vei østover fra Bergen tok den time og tjue minutter før meldingen nådde fram til overkommandoen under Hotell Astoria i Oslo. Da meldingen kom fram var flyet over dansk luftrom på vei hjem. I mellomkrigsårene hadde også svenskene et tilsvarende varslingsystem. Under krigsutbruddet i 1940 var det en norsk offiser som var utlånt til Sverige, som varslert angrepet på Norge. Han satt i Göteborg. Etter krigen ble det bygd opp et nytt luftvarslingsystem etter britisk mønster, der de gamle brannvakttårnene fikk en sentral rolle.

Nytt branntårn

I november 1949 sender luftkommando Østlandet nytt brev til Harald Braskerud der det fremmes ønske om å utbedre tårnet og hytta på Blåenga. Luftforsvaret disponerer 3000 kroner til formålet. I brev av 29. mars 1951 kan Braskerud meddele Skogbrand at nytt brannvakttårn er framkjørt, sammen med nødvendig trematerialer, støpe-

HEMMELIG: Helt siden mellomkrigsårene har Forsvaret brukt Blåenga som lyttepost mot fremmede fly. I dag er det moderne telekommunikasjonsnett og elektronikk som sørger for å holde fremmede makter unna.

MANGE MINNER: Even Rusten og Asbjørn Risebro har mange minner fra den tiden Blåenga hadde faste brannvakter.

KART: Ved hjelp av gradeinndeling på kart og telefonkontakt med andre vaktstasjoner kunne brannvaktene bestemme ganske nøyaktig lokalisere en skogbrann. Også for luftforsvaret har systemet av brannvaktstasjoner hatt en viktig funksjon.

turmminne på Vålers tak

UTSIKT: Blåenga bærer sitt navn med rette. Terje Urdal og Ole Håkon Venstad skuer ut over Våler og nordover mot Elverum. I bakgrunnen ligger Trysilfjell som et So-

ria-Moria slott.

grus og sement. Ordfører Knut Hagen har dessuten underskrevet en avtale med Luftkommando Østlandet der det går fram at luftkommandoen kan bruke tårnet og brannvaktthytten når som helst. Kostnaden for det nye tårnet er beregnet til 25.000 kroner. Forhandlingene mellom forsvaret og Brannsjefen i Våler, Kåre Urdal, fortsetter utover på 1950 tallet.

I et brev fra mars 1956 går det fram at flyoffiserer har vært på befaring i

forbindelse med at det skal bygges en hytte på toppen av tårnet. Arbeidet blir utført Erik Ruud Mek. Verksted i Oslo. Flyvåpenet vil dessuten ha ny telefonforbindelse med stolpefester og dobbelt tråd.

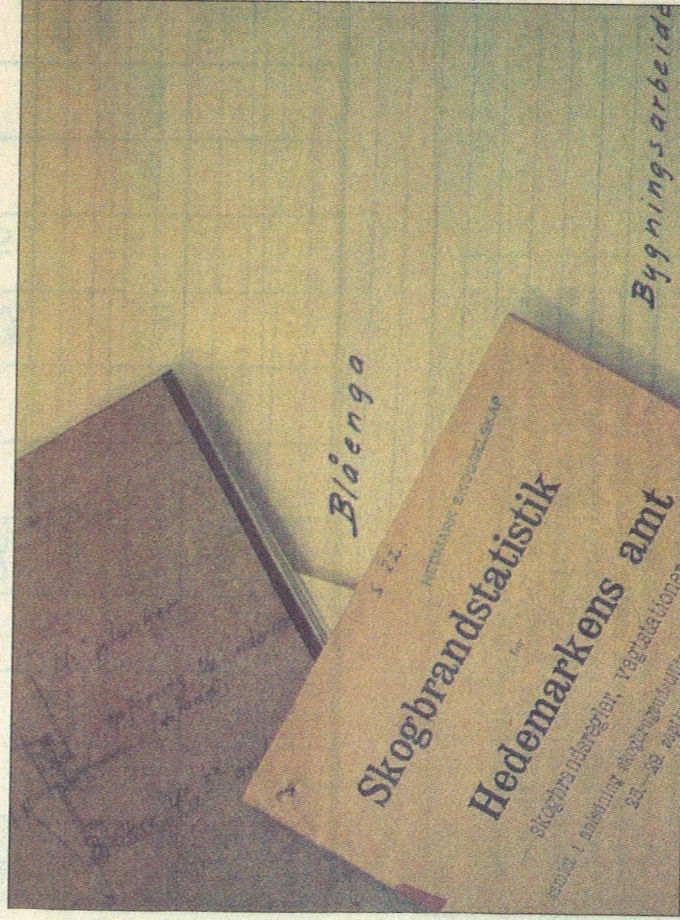
Moderne forsvarsanlegg

Utover på 60-tallet starter en debatt om behovet for å opprettholde vaktordningen ved de mange branntårnene. Hvilket årstall vaktordningen ble

avviklet er noe uklart, men i en avisartikkel fra 1970 heter det at Blåenga vil være bemannet i mange år framover. Samme år bevilger brannstyret i Våler radiotelefon til daværende brannvakt Gunvald Kvernbakken. Norges Brannkasse bidrar med 10.000 kroner. Forsvaret har holdt på sine interesser også etter at brannvaktordningen og det gamle varslingsystemet ble avviklet en gang på 70-tallet. Så sent som i 1988 ble det inngått avtale med grunneier-

ne som sikrer forsvaret en stasjon som inngår i et nytt landsdekkende telekommunikasjonsnett. Det er forsvarrets tele- og datajeneste ved Distriktskommandoen for Østlandet som har ansvaret for anlegget. Fra heimevernets ledelse i Våler får vi vite at opplysninger om anlegget ikke er offentlig tilgjengelig.

TOR HÅBY

SPENNENDE ARKIV: Historien om Blåenga er lagret ved Skogbruksmuseets arkiv i Elverum. Det mange ikke vet er at Blåenga og andre tårn skjuler hemmelig forsvarshistorie.

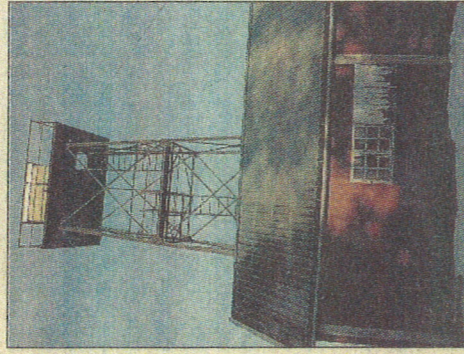
FLOTTE LØYPER: Terje Urdal er en av mange som sørger for å holde seks mil med skiløyper på Vestmarka åpne. Han oppfordrer folk til å gå turen fra Svennebysetra til Blåenga for å nyte utsikten.

Glåm *Solør* dalen

www.glomdalen.no

BEST OG STØRST I SOLØR

LØRDAG 5. JANUAR 2002 • NR. 4 • UKE 1 • 77. ÅRGANG • LØSSALG KR 10.00

Blåengas ukjente liv

Blåenga i Våler har en spennende historie som vaktårn mot skogbrann. Den historien går 100 år tilbake i tid. Fra første verdenskrig og fram til i dag har luftforsvaret brukt Blåenga til overvåkingformål.

SIDENE 12 OG 13